26/01/2022

Ορχομενός: Ανάπλαση των αρχαιολογικών χώρων στην Παναγία της Σκριπούς

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Θηβών και Λεβαδείας

Σύσκεψη μεταξύ του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Θηβών, Λεβαδείας και Αυλίδος κ. Γεωργίου και της Δημάρχου Ορχομενού κ. Παρασκευής Καράλη πραγματοποιήθηκε στο Δημαρχείο Ορχομενού την Παρασκευή 21 Ιανουαρίου 2022, με θέμα την ενημέρωση αναφορικά με τον σχεδιασμό και την πορεία υλοποιήσης των έργων ανάπλασης των αρχαιολογικών χώρων στην περιοχή του Ιερού Ναού της Παναγίας Σκριπούς, του αρχαιοτέρου Ναού Βυζαντινού Ναού της Βοιωτίας.

Όπως αναφέρει σε σχετική ανακοίνωση της η Ιερά Μητρόπολη Θηβών, Λεβαδείας και Αυλίδος, «εκτιμάται ότι η όλη ανάπλαση των αρχαιολογικών χώρων και η τροποποιήση του σχεδίου πόλεως στην περιοχή Παναγίας Σκριπούς που θα

συντελεστούν θα αναδείξουν τον ιστορικό Ναό της Παναγίας της Σκριπούς, που είναι ο αρχαιότερος Βυζαντινός Ναός της Βοιωτίας».

Μεταξύ άλλων, η Ιερά Μητρόπολη επισημαίνει ότι η ανάπλαση και η τροποποίηση του σχεδίου πόλης «σε συνδυασμό με το φυσικό κάλλος των Πηγών Χαρίτων και της όμορης Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου του εν Βουνένοις Καμπιών θα αποτελέσουν αντικείμενο γενικότερου ενδιαφέροντος και θα αναζωπυρώσουν την τουριστική κίνηση στην περιοχή με κυριάρχο στοιχείο το λεγόμενο θρησκευτικό τουρισμό».

Αναλυτικά, το σχετικό δελτίο τύπου της Ιεράς Μητροπόλεως Θηβών, Λεβαδείας και Αυλίδος αναφέρει τα εξής:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΘΗΒΩΝ, ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΥΛΙΔΟΣ

Λεβάδεια, 24 Ιανουαρίου 2022

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Πραγματοποιήθηκε την 21/1/2022 ημέρα Παρασκευή και ώρα 10 π.μ. στο Δημαρχείο Ορχομενού σύσκεψη, μεταξύ του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτη Θηβών, Λεβαδείας και Αυλίδος κ. Γεωργίου και της Δημάρχου Ορχομενού κ. Παρασκευής Καράλη με θέμα την ενημέρωση, σχετικά με το σχεδιασμό και την πορεία υλοποίησης των κατωτέρω έργων:

Α) «Αρχαιολογικό Πάρκο Ορχομενού (αρχαίο θέατρο - θολωτός τάφος Μινύου-Ναός Παναγίας Σκριπούς)
Β) «Αρχαιολογικό Πάρκο Ορχομενού - Αποκατάσταση κτηρίου κελλιών – πρεσβυτερίου του Ι. Ναού Παναγίας Σκριπούς»
Γ) «Αρχαιολογικό Πάρκο Ορχομενού, περιοχή Ι.Ν. Παναγίας Σκριπούς».

Στη σύσκεψη επικράτησε πνεύμα συνεργασίας και συναντίληψης για την επίτευξη των στόχων των έργων που αποτελούν αντικείμενο κοινού ενδιαφέροντος τόσο για την Εκκλησία όσο και για την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Εκτιμάται ότι η όλη ανάπλαση των αρχαιολογικών χώρων και η τροποποίηση του σχεδίου πόλεως στην περιοχή Παναγίας Σκριπούς που θα συντελεστούν θα αναδείξουν τον ιστορικό Ναό της Παναγίας της Σκριπούς, που είναι ο αρχαιότερος Βυζαντινός Ναός της Βοιωτίας, το αρχαίο θέατρο και το θολωτό τάφο του Μινύα και σε συνδυασμό με το φυσικό κάλλος των Πηγών Χαρίτων και της όμορης Ιεράς Μονής Αγίου Νικολάου του εν Βουνένοις Καμπιών θα αποτελέσουν αντικείμενο γενικότερου ενδιαφέροντος και θα αναζωπυρώσουν την τουριστική κίνηση στην περιοχή με κυρίαρχο στοιχείο το λεγόμενο θρησκευτικό τουρισμό.

Εκ της Ιεράς Μητροπόλεως

Η Παναγία της Σκριπούς

Η μονή της «Παναγίας Σκριπού» της Βοιωτίας, κοντά στον αρχαίο Ορχομενό, περιλαμβάνει το πιο σημαντικό μνημείο από τη σειρά εκκλησιών του τύπου «σταυροειδούς μεταβατικού» στον ελλαδικό χώρο. Ένα ωραιότατο κατακόρυφο ηλιακό ρολόι κοσμεί το ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Μονή. Πιθανότατα ο ναός σχεδιάσθηκε ως ταφικό μνημείο του χορηγού του, του Λέοντα, Πρωτοσπαθάριου της Ανακτορικής φρουράς του Βυζαντινού αυτοκράτορα (873/874 μ.Χ.).

Η Μονή και ο Ναός

Η Μονή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου ή Μονή της «Παναγίας Σκριπούς» βρίσκεται στην ομώνυμη περιοχή – σημερινός Αθάμας – στον Ορχομενό της Βοιωτίας, απέναντι από τον αρχαιολογικό χώρο της πόλης και την αρχαία Ακρόπολη του Ορχομενού. Στην ευρύτερη περιοχή ο περιηγητής Παυσανίας (9, 38, 1) μνημονεύει δύο ιερά των Χαρίτων και του Διονύσου, τα οποία δεν έχουν μέχρι σήμερα βρεθεί, αλλά πρέπει κατά πάσαν πιθανότητα να βρίσκονταν στη θέση όπου το 874 χτίστηκε η Μονή της Παναγίας Σκριπούς. Αυτό άλλωστε μαρτυρούν οι ανασκαφικές εργασίες που απεκάλυψαν εξωτερικά – στον περίβολο του ναού – ένα κτίσμα μυκηναϊκής περιόδου. Επίσης στο εσωτερικό του ναού απεκάλυψαν την ύπαρξη παλαιοχριστιανικού ψηφιδωτού.

Η Μονή της Παναγίας Σκριπούς είναι κτίσμα του 9ου αιώνα και από το αρχικό συνολικό συγκρότημα σήμερα σώζεται μόνον το Καθολικό, αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου, αλλά και στους αποστόλους Πέτρο και Παύλο, όπως άλλωστε αποδεικνύει το τρισυπόστατο Ιερό Βήμα. Πράγματι, τα δύο ανατολικά πλάγια κλίτη δεν λειτουργούν ως πρόθεση και διακονικό, αλλά σύμφωνα με τις επιγραφές ως παρεκκλήσια των Αγίων Πέτρου και Παύλου «ων Ρώμης βώλαξ ιερήν κόνιν αμφικαλύπτει», κατά το χαραγμένο εκεί εξαιρετικό επίγραμμα.

Ο ναός της Παναγίας Σκριπού της Βοιωτίας, αποτελεί το πιο σημαντικό μνημείο από τη σειρά εκκλησιών του τύπου «σταυροειδούς μεταβατικού» στον ελλαδικό χώρο και είναι το μεγαλύτερο και πολυτελέστερο γνωστό μνημείο της εποχής, έξω από την Κωνσταντινούπολη. Η μοναστηριακή αυτή εκκλησία ξεχωρίζει για το μέγεθος (22,30 ? 18,60 μέτρα), χωρίς τον νάρθηκα, για την πλούσια μαρμάρινη διακόσμηση και τέλος για τις ιστορικές πληροφορίες που παρέχουν 4 επιγραφές με μνημειακή έκφραση. Από αυτές μαθαίνουμε ότι ο ιδρυτής του ναού είναι ο Λέων «βασιλικός Πρωτοσπαθάριος, και επί των οικιακών», δηλαδή αρχηγός των σπαθαρίων — της ανακτορικής φρουράς — στο Ιερό Παλάτιον στην Κωνσταντινούπολη. Ο Λέων ήταν ο ιδιοκτήτης της περιοχής «χώρον επικρατέων τε παλαιοτάτου Ορχομένοιο» και πως έχτισε την εκκλησία το 873/874. Πράγματι, όσον αφορά τη χρονολογία κτίσεως είμαστε απόλυτα βέβαιοι, επειδή μια γραπτή επιγραφή, που είναι ενσωματωμένη στο εξωτερικό της αψίδας του ιερού, αναγράφει τόσο τη χρονολογία κατασκευής του καθολικού, το 874, όσο και τον χορηγό-κτήτορα της Μονής, τον Λέοντα.

Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα από που προέρχεται η περίεργη ονομασία Σκριπού για τη Μονή, που σημειωτέον είναι το αρχαιότερο Βυζαντινό μνημείο της Βοιωτίας και ένα από τα σπουδαιότερα της Ελλάδας. Η εκκλησία πάντως εξωτερικά είναι γεμάτη από επιγραφές και πιθανότατα σ’ αυτές τις εντοιχισμένες επιγραφές να οφείλεται το όνομα Σκριπού, από το λατινικόscriptus, που σημαίνει επιγραφή (inscription). Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου είναι εγγεγραμμένος σταυροειδής με τρούλο, με προεξέχουσες τις κεραίες του σταυρού και στενό νάρθηκα δυτικά. Στην τοιχοδομία του έχει χρησιμοποιηθεί άφθονο έτοιμο αρχαίο υλικό (όπως συμβαίνει σε πολλούς χριστιανικούς ναούς της εποχής) το οποίο προέρχεται από τον κοντινό αρχαιολογικό χώρο της ιστορικής πόλης του Ορχομενού. Έτσι, έχουν χρησιμοποιηθεί σπόνδυλοι κιόνων, πελεκημένα αγκωνάρια, ακόμη και επιτύμβιες στήλες που δημιουργούν απροσδόκητα κοσμήματα και αποχρώσεις στους μεγάλους επίπεδους τοίχους.

Το μνημείο αυτό είναι προσπάθεια μετάβασης από την παλαιοχριστιανική Βασιλική (Αρχιτεκτονική) στον Βυζαντινό ρυθμό. Ο ναός διασώζει θαυμάσια

παλαιοχριστιανικά γλυπτά, σπάνιες επιγραφές της χριστιανικής, αλλά και της προχριστιανικής περιόδου, που χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικό υλικό. Πιθανότατα ο ναός να σχεδιάστηκε ως ταφικό μνημείο του χορηγού του (μολονότι αυτό δεν συνηθιζόταν στη Βυζαντινή Ελλάδα) και ίσως το κατακόρυφο ηλιακό ρολόι που κοσμεί τον ναό να είναι ένα είδος αναφοράς στην αιώνια ζωή. Ούτως ή άλλως ο κτήτορας του ναού θέλησε το κτίσμα αυτό να έχει: «τερπνόν αποστίλβον περικαλλέα πάντοθεν αίγλην». Ο γλυπτικός διάκοσμος του καθολικού της Μονής είναι πλούσιος στις εσωτερικές και εξωτερικές του επιφάνειες, πολλά γλυπτά μέλη όμως (από αρχαίους ναούς ή και από πρωτοχριστιανικό νεκροταφείο) είναι ενσωματωμένα και στα μεταγενέστερα κελιά, νότια του καθολικού και στο πρόπυλο δυτικά, ενώ άλλα βρίσκονται στις αποθήκες. Τα παλαιότερα κελιά της Μονής βρίσκονται δυτικά από τα νεότερα, σε ένα κτίριο που αποτελείται από πέντε διαδοχικούς κεραμοσκεπείς χώρους.

Σύμφωνα με τις αρχαιολογικές έρευνες οι παλαιότερες από τις τοιχογραφίες που κοσμούν τον ναό είναι του 12ου αιώνα. Από το 1930 εκτελούνται εργασίες αναστήλωσης, όπως και εργασίες για τη συντήρηση και καθαρισμό των τοιχογραφιών, ενώ το 1939 κτίστηκε (σε σχέδια του Υπουργείου Πολιτισμού) και το κωδωνοστάσιο του ναού, που βρίσκεται βορειοδυτικά στον χώρο της μονής.

Το ιστορικό αυτό μνημείο εντάχθηκε στο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1994-1999, στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Στερεάς Ελλάδας. Και ενώ ολοκληρωνόταν η αποκάλυψη και η συντήρηση των τοιχογραφιών των ιερών, καθώς και η στερέωση και ο καθαρισμός των γλυπτών του νάρθηκα, ο ναός υπέστη εμπρησμό. Από τη φωτιά προκλήθηκαν σοβαρές ζημιές, ωστόσο σε μια πρώτη φάση συντελέστηκε με αμμοβολή ο καθαρισμός του εσωτερικού ναού από την καπνιά, ενώ τώρα αναμένεται η έναρξη των εργασιών της δεύτερης φάσεως για την αποκατάσταση των καμένων παραθυρόφυλλων και των τοιχογραφιών του νάρθηκα.

Η Παναγία Σκριπού για πολλά χρόνια λειτούργησε ως μοναστήρι, ενώ τα τελευταία χρόνια λειτουργεί ως ενοριακός ναός. Πανηγυρίζει στις 15 Αυγούστου, γιορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, στις 23 Αυγούστου, απόδοση της εορτής της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, αλλά και στις 10 Σεπτεμβρίου, ημέρα κατά την οποία, το έτος 1943, ο Ορχομενός και οι κάτοικοί του σώθηκαν με θαύμα της Παναγίας από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής που ήθελαν να κάψουν την πόλη και να σκοτώσουν τους κατοίκους της.

Το κατακόρυφο ηλιακό ρολόι του καθολικού

Ένα ωραιότατο κατακόρυφο ηλιακό ρολόι, ίσως το ωραιότερο από όλα τα Βυζαντινά ηλιακά ρολόγια της Ελλάδας, κοσμεί τον ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Μονή της Παναγίας Σκριπούς. Φαίνεται ότι ηλιακό ρολόι τοποθετήθηκε στο ναό τη χρονολογία κατασκευής του καθολικού, το 874 μ.Χ., και έτσι είναι το αρχαιότερο από όλα τα μεσαιωνικά-βυζαντινά κατακόρυφα ηλιακά ρολόγια της Ελλάδας! Αυτό άλλωστε σημειώνει ο αείμνηστος διαπρεπής αρχαιολόγος, βυζαντινολόγος, αρχιτέκτονας και καθηγητής στο Πολυτεχνείο και στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Αναστάσιος Ορλάνδος (1935/36).

Το κατακόρυφο αυτό ηλιακό ρολόι είναι σκαλισμένο στην εξωτερική επιφάνεια ενός μαρμάρινου ορθογώνιου δομικού λίθου του όλου κτιρίου στον νότιο τοίχο του ναού. Οι διαστάσεις του ορθογώνιου αυτού παραλληλεπιπέδου είναι 125 cm μήκος, 35 cm πλάτος και 66 cm ύψος. Η ωρολογοπλάκα (125 cm x 66 cm) φέρει μόνο δέκα ωρικές γραμμές, αριθμημένες με την αρχαία ελληνική αρίθμηση: Α, Β, Γ, Δ, Ε, F, Z, Η, Θ και Ι, ενώ φέρει και τη γραμμή του ορίζοντα. Βρίσκεται εντοιχισμένη στο νότιο τοίχο του Καθολικού, σε ύψος περίπου 2 μέτρα από το έδαφος.

Οι ωρικές γραμμές, μήκους 50 cm, τελειώνουν σε ένα χαραγμένο ημικύκλιο, ακτίνας 50 cm, ενώ τα καλλιγραφικά κεφαλαία γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου είναι σημειωμένα στο τέλος των ωρικών γραμμών εντός ενός κυκλικού δακτυλίου, που σχηματίζεται από το πρώτο ημικύκλιο των 50 cm και από ένα δεύτερο ημικύκλιο ακτίνας 58 cm. Η μαρμάρινη ωρολογοπλάκα έξω από το ημικύκλιο, αριστερά και δεξιά είναι διακοσμημένη με δύο γλυπτά παγώνια, εκ των οποίων το ένα κοιτά προς την Ανατολή και το άλλο προς τη Δύση. Το πρώτο είναι μεγαλύτερο σε μήκος από το δεύτερο γιατί έχει μεγαλύτερο μήκος ουράς. Το δεξιό παγώνι έχει συνολικό μήκος 46 cm, ενώ το αριστερό, όπως βλέπουμε την ωρολογοπλάκα, έχει μήκος 42 cm. Οι παραστάσεις των πτηνών αυτών πιθανότατα είναι ένα είδος αναφοράς στην αιώνια ζωή. Επιπλέον κάτω από τις ώρες Ε και F, υπάρχει και κάποια άλλη γλυπτή διακόσμηση. Ένα άνθος κάτω από το Ε και ένα άλλο όμοιό του κάτω από το F, ενώ ενδιάμεσα τα συνδέει σαν είδος μίσκου, ένα αγκιστροειδές σκάλισμα.

Σημειώνουμε ότι τα διακοσμητικά στοιχεία της παλαιοχριστιανικής τέχνης προέρχονται από τον ελληνικό «εθνικό» κόσμο. Στην παλαιοχριστιανική τέχνη εμφανίζεται σύνολο από γλυπτές απεικονίσεις και παραστάσεις που είναι κοινές στον ειδωλολατρικό κόσμο, όπως άνθη, πτηνά, δελφίνια κ.ά. Αργότερα εμφανίζονται συμβολικές παραστάσεις, όπως ο ιχθύς, ένας κλάδος φοίνικα, ο αμνός, η περιστερά και τα παγώνια. Ο ιχθύς συμβολίζει τον Ιησού Χριστό (η

περίφημη ακροστιχίδα Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ). Η περιστερά συμβολίζει την αγνότητα και το Άγιο Πνεύμα. Τέλος, τα παγώνια συμβολίζουν την αιώνια ζωή στον παράδεισο. Π.χ. επιτύμβια επιγραφή ΒΜΧ 400 (5ος – 6ος μ.Χ. αιώνας) με παράσταση αντικριστών παγωνιών στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών Ακόμα και σήμερα τα παγώνια είναι πολύ συνηθισμένο μοτίβο στις ελληνικές εκκλησίες. Παγώνια βρίσκονται σκαλισμένα στο ξυλόγλυπτο, τέμπλο των ναών, στον ξυλόγλυπτο επιτάφιο και κοσμούν πολλές πρόσφατες εκκλησίες, όπως ο ναός των Εισοδίων της Θεοτόκου στην ομώνυμη Μονή κοντά στον Ωρωπό Αττικής.

Δυστυχώς σε αυτό το ηλιακό αυτό ρολόι, ενώ φαίνεται η θέση του γνώμονα, αυτός έχει καταστραφεί ή έχει κλαπεί και γι’ αυτό τον λόγο δεν βρίσκεται στη θέση του. Το επίπεδο κατακόρυφο ηλιακό ρολόι της Παναγίας Σκριπούς, ασχέτως από τους αριθμούς που έχει γραμμένους στο τέλος των ωρικών γραμμών, διαιρεί την ημέρα όχι σε δέκα αλλά σε έντεκα ώρες, αφού στο ημικύκλιό του υπάρχουν έντεκα τομείς, όπως ακριβώς και στο ηλιακό ρολόι του Αγίου Λαυρεντίου στο Πήλιο.

Η οριζόντια γραμμή της άνω πλευράς του ηλιακού ρολογιού αντιπροσωπεύει τον ορίζοντα, και το μεσημέρι, στον αληθινό ηλιακό χρόνο, ο Ήλιος θα πέφτει στον μεσημβρινό, που αντιπροσωπεύεται από μια κατακόρυφη γραμμή κάθετη στη γραμμή του ορίζοντα. Αυτή η γραμμή δεν υπάρχει στο ηλιακό ρολόι αυτό. Συνήθως παρουσιάζεται στα ηλιακά ρολόγια που φέρουν μονές ωρικές γραμμές, για παράδειγμα έντεκα ωρικές γραμμές (δηλαδή δώδεκα ώρες) και σημειώνεται στο τέλος της έκτης ώρας, ούτως ώστε η έκτη ώρα να βρίσκεται στο μέσον, ενώ συμμετρικά αριστερά και δεξιά της να βρίσκονται από πέντε ωρικές γραμμές. Ούτως ή άλλως σε ένα τέτοιο επίπεδο κατακόρυφο ηλιακό ρολόι, τοποθετημένο σωστά στον τοίχο του καθολικού της Μονής με νότιο προσανατολισμό, το φως του Ήλιου δεν μπορεί να πέφτει ποτέ πάνω από τη γραμμή του ορίζοντα. Παράλληλα κάθε διάστημα κάτω από τον ορίζοντα θα αποτελεί περιοχή στην οποία οι ηλιακές ακτίνες θα πέφτουν οπωσδήποτε κάποια στιγμή του έτους.

Στοιχεία επικοινωνίας

Εφημέριος: π. Χαράλαμπος Χατζηχαραλάμπους

Τηλ: 22610-32211

Ο Ναός εορτάζει τρεις φορές το χρόνο.

Στις 15 Αυγούστου την Κοίμηση της Παναγίας, στις 23 Αυγούστου την Απόδοση

της Εορτής της Κοιμήσεως και στις 10 Σεπτεμβρίου το Θαύμα της Διάσωσης της πόλεως του Ορχομενού από την Κυρία Θεοτόκο και Υπέρμαχο Στρατηγό.